

Garo Sasuni: 1930 Ararat İsyanı

Posted on 24/12/2018

Kürt bağımsızlık hareketi ve Ermeni-Kürt ilişkileri tarihinin en önemli sayfası 1930 yılı Haziranının başında patlak veren son Büyük Ararat İsyanıdır.

Dört yıllık Kürt bağımsızlık hareketini inceleyip, olayları tartar ve bir eleştiri ile onun değerini ölçersek, görürüz ki “Ararat” isyanının bütün Kürdistan’ı kapsamamış ve büyük Kürt kitlelerini kendisiyle sürüklememiş olmasına rağmen, açık siyasi kavramı, düzenli örgütü, askeri disiplini ve direnişi ve de bilinçli Ermeni-Kürt dostluğu ile birinci derecede öneme sahip bir Kürt hareketidir. Bu savaş Kürt bağımsızlık hareketlerinin en büyük safhalarından biri veyahutta en önemlisi kabul edilebilir ve ilerideki Ermeni-Kürt siyasi hayatına çok büyük etkide bulunmuştur.

Gömmüş olduğumuz gibi 1928-1929 yıllarında Kürtler, Türk hükümetinin parçalayıcı hareketlerine karşı direnmek, kendisini müdafaa etme savaşlarını vermek ve daha tehlikeli hücumlara karşı koyabilmek için örgütlenmeye ve savaşmaya hazırlanmıştı.

Burada özet olarak son olayları açığa çıkararak, onların önemini belirtelim.

Ararat Kürt örgütü bu yönde diğerlerine nazaran en çok başarı göstereniydi. 1927 yılındaki birinci muzaffer Ararat isyanından sonra, Ararat daha cesaretli ve atılgan bir şekilde etkisini yakın bölgeler üstünde git gide güçlendiriyordu.

Ararat hareketinin üç büyük lideri vardı. İbrahim Huske Telli Paşa, İhsan Nuri Paşa ve Zilan Bey (takma ismi). Bunların her üçü de geniş siyasi görüşlere sahip olup, Kürdistan ve Ermenistan’ın bağımsızlığı amacındaydılar. Aynı zamanda askerlik yönünden büyük teorik

ve pratik tecrübelerle sahip olup, Ermeni-Kürt dostluğuna ve işbirliğine sıcak bir içtenlikle taraftardılar. Bu güçlü yeteneklere sahip üç liderin çevresinde isyancı aşiretler ve bütün devrimci Kürt unsurları toplanmışlardı. Bu yukarıdaki üç liderden başka şu liderleri de anabiliriz. Ferzendi Bey, Adevi Aziz, Taceddin, Kamil Malhor, Yusuf Redkini, Mustafa Kelo, takma ismi Weli olan Diwane Hase Sori ve başkaları.

Ararat isyanından önce maalesef Zilan Bey bir bolşevik tuzağına kurban gitti, hapsedildi ve sonunda ne olduğu bugüne kadar bilinmemektedir. Fakat başka güçler O'nun yerini almak için Ararat'a gitmişlerdi.

Ararat örgütü 1928 de ve özellikle 1929 da Kürt Ulusal örgütü'nün şubelerini vatanın değişik yerlerine yaymak ve aynı zamanda Türk-Tatar göçmen unsurlarını bertaraf etmek ve bu suretle kendi idari mekanizmasını ateşlendirmek için hummalı bir faaliyette bulunmuştu.

15-20 kişiden meydana gelen birçok küçük guruplar atılgan liderler önderliğinde Zilan, Van, Bulanık, Malazgirt, Muş, Kağızvan, Hınus, Kulp ve Kars'a hücumlarda bulundular.

Bu guruplar "Taşnak fedai gurupları" na benzemekte, ajitasyon, örgütlenme, hainleri cezalandırma, sivil idare ve askeri merkezlere hücum etme, yol kesme, silah ve cephaneye depoları kurma, devrimci harekette gelecekte kullanılması için göçmen unsurların yaşadığı bölgelerden zorla erzak temin etme ve düşman unsurlarının Kürdistan'da kökleşmesini önlemek için kovalama hareketleri gibi işler yaparlardı.

Türkler daha 1927 de doğu illerine 100 000 Türk göçmenini yerleştirmeye karar vermişler ve bu yönde masraf için devlet bütçesinden bir milyon Lira ayrılmasını onaylamışlardı. Hükümet kuzey Kafkasya'dan 50 000, Suriye'den 15 000, Kıbrıs'tan 5 000 ve diğer çeşitli yerlerden 30 000 Türk getirmeyi planlamıştı. İşte Ararat İsyanı sayesinde bu Türk planı gerçekleşemedi. Bukadar sayıdaki "Türkler" Türkiye Ermenistanı'nda yerleşemedikleri gibi, hatta Van, Beyazıt ve İğdır bölgelerindeki mevcut Azeri ve Türklerin büyük bir kısmı da ya

eridiler veyahutta oralardan uzaklaşmaya mecbur oldular.

Bu kayıplardan başka Türkler ve Sovyetler de kendi siyasi ve diplomatik oyunlarında da bir yenilgiye uğradılar. Daha 1925 ten önce ve özellikle o yıldan sonra Mustafa Kemal ve Bolşevik idareleri bazen birlikte, bazen de ayrı ayrı olarak Ararat bölgesindeki ve İran sınır boyundaki Kürt aşiretlerini gizliden gizliye kendi nüfuzları altına almak için çabalarda bulunmuşlardı ve Kürtler eğer isyan hareketini İran'a karşı yöneltecek olurlarsa onlara para ve silah yardımıyla bulunacaklarını vaatmişlerdi.

Geçmişte sık sık İran'a yönelik Kürt çarpışmaları olmuştu. Eğer bu olaylar derinliğine incelenirse Rus ve Osmanlı etkisinin rolleri anlaşılır. Fakat Kürt Ulusal Örgütürünün gelişmesi ile devrimci Kürt güçleri darbelerini Türkiye'ye yöneltmişlerdi ve öncelikle Türkiye Kürdistanı'nın bağımsızlığını öngörüyorlardı.

Böylelikle Moskova ve Ankara 1927-30 döneminde bütün manevralarında başarısızlığa uğradılar. Bu sayede öncelikle Kurt güçleri birbirlerinden ayrılıp birkaç cephede kendi güçlerini bölmediler ve aynı zamanda da kısmen İran'ın tarafsızlığını da temin edebildiler.

Bütün bu olaylar aslında esas sorun olan İran ve Türk asırlık mücadelelerinin yeniden değişik bir şekilde ortaya çıkmasıydı.

Şu halde Türkiye gelişmekte olan Kürt hareketlerinden dolayı endişe içindeydi, çünkü, bu hareketler yakın bir gelecekte Kürdistan ve Ermenistan'ın bir ucundan öteki ucuna genişleyebilirdi. Aynı zamanda Sovyetler Birliği'nde Kafkas'ta zorluklar içindeydi. Burada toprakların kolektifleştirilmesinin uygulanması neticesinde isyanlar olmuş ve şimdi bu iki devletin sınırı üstünde (Sovyetler Birliği ve Türkiye) bağımsız bir Ararat yaratılıyordu, (ve burada herşeye rağmen Ermenilerle Kürtler birlikte gözüküyor) ve bu her iki diktatör rejim için de bir tehlike olarak kabul ediliyordu.

Bundan başka Türkiye ve Sovyetler bilinçli veyahutta maksatlı olarak Ararat hareketinin arkasında yabancı devletlerin (daha doğrusu İngiltere'nin) parmağını görmek istiyorlardı. Bu (sözüm ona) tehlike aynı derecede hem Bolşeviklere ve hem de Kemalistlere yönelikti.

Ararat Kürt örgütü artık çok dikkate değer bir durum yaratmıştı ve Türkiye ile Sovyetler gizli bir anlaşma imzaladıktan sonra Türkiye uzun hazırlıklarından sonra Kürt örgütünü kendi yuvasında boğmak için 1930 yılı başlarında sahneye çıkıyorlardı.

Kürt Ulusal Hareketi askeri yönden hazırlıklarını tamamlamış değildi. Bundan başka da bir kısım bölgeler (örneğin Dersim) henüz tam olarak Büyük Ulusal Savaşa katılmamıştı.

Ararat Ulusal örgütü tehlikenin yakın olduğunu ve Türkler ise Kürdistan'ın diğer bölgeleri hazırlıklarını bitirmemişken, Kürt isyancı gücüne kesin darbeler indirmeye hazırlanmakta olduklarını biliyorlardı. Biz bu gerçeği Ararat tepeleri üzerinde yayınlanan Kürt Devrimci organı "Eğri"nin (Ararat) 1930 Ocak başmakalesinden öğreniyoruz. Bu başmakale Cemşid (İhsan Nuri Paşa) tarafından yazılmış olup, durumun ne denli zor olduğunu bize anlatır. Türk ordusunun çok yakın bir zamanda hücum edeceğinden şüphesi olmadığını belirttikten sonra Kürtleri atılgan ve cesurane olarak birlikte silaha sarılmaya davet eder.

Türkler 1930 Haziran ayı başlarında hücum başladıklarında Ararat isyancıları artık hazır ve süprizle karşılaşmadılar, fakat maalesef diğer bölgeler böyle bir hücum henüz hazır değillerdi.

Böylelikle Büyük Ararat isyanı patladı. Bu gerçekte (Erzurum'dan başka) Ermenistan ve Kürdistan'ın bütün bölgelerini kapsayan bir isyandı. Türkler Haziran ayı esnasında İğdır ve Beyazıt'e 10 000 kadar asker yığdılar ve böylelikle Ararat isyancılarına kesin bir darbe indirerek sorunu sessizce kapatmak arzusundaydılar. Aynı esnada çok sayıda askeri birlikler de birkaç tehlikeli sayılan bölgelerde mevzilenmişlerdi.

Türkler ilk taarruzda kesin bir şekilde mağlup olup dağıldılar. Yüksek Askeri idare birbirine girdi ve çok büyük bir savaş için yeniden hazırlıklara giriştiler. Hükümetin prestiji kırıldı. Türk basınında endişeler belirmeye başladı ve Türk ordusunun bu savaşı gizlilikten çıktı. Böylelikle bu durum yalnız Türk, Ermeni ve Kürtlerin dikkatini çekmekle kalmayıp, aynı zamanda uluslararası basında güncelliğiyle Orta Doğu'nun en önemli bir sorunu haline geldi. Fakat Ararat yalnız değildi. Yeni olaylar isyanı daha da geniş bir alana yaydı. Konya'daki sürgün bölgesinden daha önce, kardeşleri ve babası Kör Hüseyin Paşa ile beraber Suriye'ye kaçmış olan Kürt lideri zaten o esnada Abağa ile İran Azerbeycam arasındaki bir yerde bulunuyordu. Bu olaydan önce zeki ve güçlü bir savaşçı olan İbrahim (takma ismi) ora halkını devrime sokma amacıyla Abağa ve Zilan bölgelerinde faaliyetliydi. İlk Ararat çarpışmaları döneminde Hüseyin Paşa'nın oğlu, İbrahim ve diğer bir kaç liderle birlikte harekete geçtiler, bu hareket bir sel gibi gittikçe büyüdü.

Abağa, Pergiri, Zilan ve Malazgirt'teki Kürt güçleri birlikte hareket ederek, yolları üzerinde bulunan idari ve askeri hatları işgal ettikten sonra, cüreatkar bir hücumdan ve kanlı çarpışmalardan sonra önce Erciş (Arceş), az sonra da Zilan'ı aldılar, ve Van bölgesindeki Kürtlerin de hücumlarıyla Van şehrini de işgal ettiler, fakat şehri uzun zaman tutamadılar. O bölgedeki çarpışmalar Kotur'a kadar yayıldı. Hakkari'nin bir kısmı isyan bayrağını açıp, Türk askeri birliklerini kırarak Çulamerk'i zaptettiler.

Türkler temel güçlerini Erciz ve Zilan bölgelerinde topladılar. Savaşlar kızgın bir şekilde devam ediyordu. Burada Kürtler 7 Türk uçağını düşürdüler ve onlara binlerce kurban verdirtiler. İsyancılann cephane ve teçhizatları eridiğinden mücahitler geri çekilerek yakınlarındaki dağlara ve Ararat'ın yükzek kısımlarına sığınmaya mecbur oldular. Türkler öçlerini her zaman olduğu gibi bu sefer de yine silahsız sivil Kürt halkından aldılar. 5 000 kadar kadın, çocuk ve ihtiyarı insafsızca katlettiler. 200 kadar köyü yakarak bütün halkı talan ettiler. Aynı gaddarlığı Van bölgesinde de devam ettirip, orada da yüzlerce Kürdü toplayıp Van gölüne döktüler. Fakat çarpışmalar bir yerde sönerken diğer bir yerde daha güçlü bir şekilde patlak vermekteydi.

Erimiş olan ordu birliklerini takviye için Türk hükümeti kısmi seferberlik ilan etti. 15 Temmuzda Avrupa basını Ararat ve çevresindeki bölgelere karşı 60 000 kişilik bir Türk ordusunun gönderildiğini ve savaflara 100 Türk uçağının katılmış olduğu haberini artık veriyorlardı. Türk-Kürt çarpışmaları büyük bir savaş niteliğini kazandı ve dünya kamuoyu bu savaşı çok önemli bir siyasi olay olarak nitelendiriyordu.

Hernekadar epey büyük miktardaki Türk birlikleri Van, Hakkari, Muş, Hınıs ve İran sınırı boyundaki isyancı aşiretlerle meşgul idiyselerde, savaşın esas cephesini Ararat teşkil ediyordu. Ararat'tan Van Gölü'nün güneyine kadar olan yerlerde savaflara katılan Kürt Ulusal kuvvetlerindeki mücahitlerin toplam saytı en fazla 10 000 idi. Halbuki bu güçlere karşı Türk ordusunun toplamı 60 000 i buluyordu. (Bazı Avrupa ve Amarika'nın önemli gazetelerinde hatta bu rakam 100 000 olarak verilmekteydi.)

Türkler Temmuz ayı esnasında İğdır, Beyazit ve İran sınırı istikametlerinden Ararat'ı muhasar etmeye çalışarak, Ararat'taki merkeze karşı ikinci kez büyük bir taarruza geçtiler.

Talih bu kez de Türklere gülmedi ve Türkler yine büyük kayıplar vererek yenildiler. Bundan sonra savaş cephesi sabitleşti ve bu savaş sürekli bir şekil aldı. Ararat'taki Kürt güçleri sık sık mevzilerinden çıkarak, Türk ordusunun şu veya bu kanadına taarruz edip onları paniğe düşürüyorlardı.

Özellikle Taşburun çarpışmaları meşhurdur. Kürtler zaman zaman İğdır'a hakim olup, Türk birliklerini Sovyet Ermenistan'na sığınmaya mecbur ettiler. Türklerin çabaları uzun bir müddet semeresiz kaldı. Çok sayıda uçak kaybettiler. Salih Paşa'nın birlikleri Beyazit yakınlarındaki bataklıklarda kısmen yok edilip kısmen de esir edilerek büyük bir yenilgiye uğradı. Türk ordu birlikleri Ararat güçlerinin engelleri önünde sürekli yenilgiye uğrayarak git gide savaş morallerini kaybediyorlardı.

Ararat bölgesinin dışında Malazgirt, Hınıs ve Van bölgelerinde nisbi çarpışmalar kesintisiz

olarak devam ediyordu. Van, Çatak ve Hakkari savaşları özellikle dikkati çekiyordu. Irak bölgesinden Şeyh Barzani'nin (Musul bölgesinin en nüfuzlu Kürt lideri) 500 askeri sınırı geçerek Hakkari çarpışmalarına hız verdiler. Suriye sınırları boyunca, sınırları yararak içeri girme teşebbüsleri yapıldıysa da bu teşebbüsler başarılı olamadığı için Güney Kürdistan'ın güçlü bölgeleri ayaklandırılmadı.

Ankara-Moskova işbirliği uzun süre perde arkasında gizli kalamadı. Sonunda Kızılordu birlikleri Aras'ı geçerek, Kürt isyanını boğmak için Türk barbar ordusuna yardıma koşular. Bu kadarla da yetinmeyip Moskova-Ankara birleşik diplomasisi İran hükümetine, Küçük Ararat dağını Türkiye'ye terketmeye razı olması ve kendi askeri güçleriyle Ararat bölgesindeki Kürt güçlerini ezmesi için baskılarda bulundular.

İran bu siyasi baskılara uzun müddet karşı koydu ve belirli bir devre için İran-Türk ilişkileri o derece gerildi ki, bütün dünyada yeni bir uluslararası sorun yaratabilecek olan İran-Türk savaşının muhtemel olması endişesi doğdu.

Kanlı savaşlar Ararat Kürt Ulusal ordusuna ciddi kayıplara neden olmadan dört ay aralıksız devam etti. Bunun tam aksi olarak Türk ordusu günden güne eriyip çözülyordu. Ankara hükümeti yüzlerce milyona varan masrafa katlanarak, savaş bölgesindeki sarsılmış durumunu onarmak için yeni tümenler yetiştiriyordu.

İran sınırları üzerinde Türk ordu birliklerinin toplanması, İran'ı tehdit edici bir durum yarattı. Kızılorduya ait birlikler İran Azerbeycanı'nın bazı bölgelerine girerek İran topraklarını işgal ettiler. Bu harekete karşı da, Kafkaslarda isyan hareketinde bulunanların İran topraklarına geçmiş olduklarını ve Kızılordunun kaçanları takip etmek zorunda oldukları gerekçesi kullanıldı. Fakat bütün bu hareketler ve de Tahran'a yapılan baskılar (Moskova ve Ankara elçileri tarafından) gösteriyordu ki, Türkler kendi ordu birliklerini İran Azerbeycanı'na sokarak, Kürt hareketiyle aynı zamanda Pan-Türkist bir planın bir kısmını çözmek için bir fırsat kollamaktaydılar. Türklere bütün başarısızlıklarının nedenini İranlılara

yüklüyorlar, onları, Kürtlere yardım etmekle ve İran'daki Kürt aşiretlerinin sınırı geçerek Kürt hareketine katılmalarına izin vermekle suçluyordu. Türklerin gözünde en önemli yer Maku'ydu çünkü, burası Ararat isyancıları için açık bir kapı haline gelmişti. Türkler üç, dört ay Ararat'm muhasara edilmiş olduğunu iddia ediyorlar, fakat taarruzlar yenilgi ile neticelendiğinde Askeri Türk İdaresi muhasara zincirinin git gide daraltıldığını daima tekrar etmek ihtiyacını duyuyordu.

Türkler İran'a Türk birliklerinin Maku bölgesine girmelerine ve Küçük Ararat'ı da işgal etmelerine izin verilmesini şart koşuyorlardı. Bu şekilde Ararat isyancıları dört taraftan kuşatılmış olacaktı. Bundan başka Türkler İran askeri birliklerinin Ararat hareketi esnasında Türk ordusuna yardım etmesini ve o çevrede bulunmakta olan İran askeri birliklerinin Türk genel kumandanlığına bağlanmalarını da istiyorlardı.

İran, Azerbeycan sınırlarında kendi müdafaası için birkaç tümen asker topladı ve vatandaşın olan Kürtlerin Türk sınırını geçerek Ararat Kürt hareketine katılmamaları için ne mümkünse onu yaptı ve diğer taraftan da Ankara hükümetine, Türklerin İran'a girmeye teşebbüslerinde, İran birliklerinin kendi vatanlarını koruyacaklarını hissettirdi. Böylelikle İran hükümeti Eylül ayının ilk haftasına kadar çok soğuk kanlı ve sabırlı bir siyaset izleyerek, bir taraftan İran ile Türkiye arasında uyuşmaya engel olacak sorunların olmadığını anlatmaya çalışırken, öte yandan da Türk tehditlerinden korkmadan, Kürt hareketine dostane bir tarafsızlık siyasetini devam ettirdi.

Dünya kamuoyu endişe ve merak içinde idi ve genellikle İran'a karşı bir sempati duyuyordu. Çünkü, İran aynı zamanda Milletler Cemiyeti azalarından biri idi. Dünya kamuoyunun bu tutumu ve bir Türk-İran savaşma uluslararası bir müdahalenin muhtemel olması, Türkleri pratikte ölçülü, lafta ise iddialı olmaya zorunlu bıraktı. İran da gerçekleri tartarak siyasetini ona göre ayarlıyordu.

Böylelikle İran dört ay tarafsızlığını muhafaza edebilmiş ve Türkiye'nin İran'ın içişlerine

karışmasına onurlu bir şekilde karşı koymuştur. Fakat Kürt isyanının sadece Kürdistan'ın kuzeydoğu köşesinde sınırlanmış olarak kaldığını ve güneydeki büyük Kürt kitlelerinin genel isyana katılmadıklarını (bu takdirde Türk ordu birlikleri dört ateş arasında kalarak mahfolabilirlerdi) ve Moskova'nın Ankara ile işbirliği yaparak, askeri müdahalelerde bulunduğu, uluslararası kamuoyunun böyle bir durumda yalnız bir protesto ile yetinebileceğini anlayan İran, yavaş yavaş kesin siyasi direnişlerini bırakarak, durumun alevli bir hale gelmemesi için kendisine orta bir yol seçti.

Türkler Küçük Ararat bölgesine bir ordu birliği soktular. Bunun üzerine İran Ararat Kürtlerine karşı Türkiye ile işbirliği yapmayı kabul ederek, Türk ordu birliklerinin İran topraklarına girmemiş olduklarını ilan etti. Türkiye hükümeti de bu yalanı tekrarladı. Neticede gerçekler ve karışık diplomasi birbirini tamamlayarak, Büyük Ararat İran ordu birliklerinin de işbirliği ile dört yandan muhasara edildi. Bu bilfiil iştirak sayesinde iranlılar Türklerin İran sınırlarını işgal etme olanaklarını asgari dereceye indirdiler.

Bu olaylar esnasında Türkiye iç ve dış iki büyük zorlukla karşı karşıya bulunuyordu. Kürt isyanı patlak verdiği anda, Türkiye zaten ekonomik kriz içinde iflas durumundaydı. . Ve o günlerde Türk hükümeti bir dış borç elde edebilmek için her türlü çabayı sarfetmekteydi. Kürt hareketi ve bu hareketin gösterdiği büyük güç ve savaşın sürekliliği yüzünden kapitalist dünyası Türkiye'ye ödünç para vermeye yanaşmıyordu ve Türkiye zaten kötü olan durumunu, Kürt-Türk savaşının zorunlu kıldığı büyük harcamalarla daha da kötü bir duruma sokuyordu.

Bütün bunlar (tabii Mustafa Kemal'in hoşgörülüğü ile) Fethi Bey partisinin meydana gelmesine neden oldu. Bu durum Türk iç siyasi hayatını parçaladı ve İsmet Paşa kabinesinin prestijini düşürdü, İsmet Paşa ile Mustafa Kemal arasında suskun bir kavga başlamıştı. İsmet Paşa idari ve askeri mekanizmayı gerip, gerçekten kendisine karşı bir tehlike gözükten Fethi Paşa'yı etkisiz bir hale sokmak istiyordu.

İsmet Paşa (Başbakan) bir taraftan Ararat'a karşı Eylül ayı başında büyük bir genel taarruza başlarken, öte yandan Türkiye Büyük Millet Meclisinin 22 Eylül tarihinde olağanüstü toplanmasını şart koştu. Bu toplantıda İsmet Paşa ile Fethi Paşa arasında bir düello olurken, Mustafa Kemal bu durumu perde arkasından gözlüyordu.

Genel taarruza rağmen Eylülün 2 sinden 15 ine kadar Türk ordusu çok zor bir cephe harbi vermeye mecbur oldu. Çünkü, Ararat Kürt Ulusunun ordusu iyi yetiştirilmiş cesur askerlerdendi . Birçok hallerde bir karış kaya parçasına sahip olabilmek için birkaç Türk bölüğü Ararat uçurumlarında can veriyordu. İşte savaşın bu en hararetli anında İsmet Paşa ve doğu orduları başkumandanlıkları Eylülün 15 inde Ararat isyanının ezilmiş olduğunu ve Kürt hareketinin nihai olarak ezildiğini dünyaya ilan ettiler. Bu komik bildiri aslında 22 Eylüldeki Meclis toplantısında İsmet Paşa'nın bir müzaffer kumandan edasıyla çıkması için hazırlanmıştı.

Bu tür tertipler birbirini kovaladı ve İsmet Paşa ile Mustafa Kemal yarışı denge değişikliğine yol açtı. Fethi Bey partisi, başlangıçta Türkiye rejimine muhalif olanlarda bir heyecan yarattı. Fakat yavaş yavaş bu durum durgunlaştı ve parti, hakim bir örgüt olarak kök salamadı. Mustafa Kemal bir müddet tereddütler içinde bocaladı, fakat sonunda gücünü İsmet Paşa tarafına verdi ve nihayet Fethi Bey partisi yasaklandı. Fakat hoşnutsuz unsurlar kendi gizli çalışmalarına devam edip Menemen isyanını doğurdular. Bu bambaşka bir hikaye olduğu için konumuz dışındadır.

Ararat cesurane bir şekilde Eylül 25 e kadar direndi. Her türlü irtibattan yoksun olan Ararat liderleri, savaşa devam etmek için zorunlu olarak iki ayrı sorunu düşünmeye başladılar ki ilki her türlü erzak ve yiyecek darlığı idi çünkü, askerlerden başka çok sayıdaki sivil halkı da beslemek imkansız bir duruma gelmişti. İkincisi ise cephane ve teçhizat darlığı idi.

Ararat liderleri önce sivil halkı kurtarma ve sonra da oradaki güçlerini başka dağlık bölgelere nakledip savaşı oralarda devam ettirme çarelerini ara-maya başladılar. İhsan

Nuri ve birkısım liderler bu planı uygulama taraftarı iken, en büyük lider ve Araratlı olan Huske Telli buna karşı çıktı. Huske Telli şu teklifi sunuyordu. Bütün kadınlan, güçsüz ihtiyarları ve çocuklan kılıçtan geçirsınlerki arkalarındaki bütün köprüleri yakmış olan devrimci güçler, son neferinin son nefesine kadar savaşsınlar... Ve bir devrimci gaddarlığı içinde Huske Telli bu planı ilk önce kendi aile ve akrabalarına uygulayarak, Ararat tepele-rinde bir trajedinin manzarasını ortaya serdi. Bütün nüfuzlu liderler ve şeyhler yaşlı gözlerle Ararat Arslanından bu ümitsiz kırıma son vermesini rica ediyorlardı. Huske Telli yumuşatmaya muvafak olduklarında zaten 10 kadar günahsız Kürt, bağımsızlık ocağının alevlerine kurban gitmişti. Bu gaddar plan böylelikle uygulanamadı.

Kürt güçlerinin askeri kumandanı İhsan Nuri Paşa önderliğinde sivil halk ve askeri birliklerin bir kısmı İran'a geçerek, İran idaresine teslim oldular. Kalan diğer askeri birlikler ise Zilan, Abağa ve Bulanık'a geçip, kısmi çarpışmalarla Türk ordusunu şaşırtıyorlardı. Türk ordu öncüleri, Ararat'ın terkedilmiş bazı tepeleri üzerinde ancak birkaç hafta kalabildiler. Sarp ve sert Ararat'ı artık kar kapladı. Türk askerleri bunun üzerine Beyazıt ve İğdır'a döndüler.

Türk komedisi de böylece artık sona ermişti.

Fakat Ararat Kürt Devrimi ve Huske Telli şakayı sevmezler...

Ekim ayının 27 sinde Huske Telli, tüm silah arkadaşları ile karla kaplı, sert iklimli fakat dost Ararat'ın mağaralarına tekrar yerleştiler. Bu suretle Kürt Devriminin bağımsızlık ocağını tekrar canlandırarak, büyük dağın eteklerinde soğuktan büzülmüş ve suskun Türk birliklerine insafsız darbelerini tekrar indirdiler.

Bu şekilde tekrar alevlenmiş olan Kürt bağımsızlık devrim hareketi kış mevsimi dolayısıyla yapılan mütarekeden sonra Türk hükümeti için, gelecek günleri düşündüren büyük bir soru haline gelecekti. Türk hükümeti, kendi bağımsızlığını amaç edinmiş ve devrimci olarak örgütlenmiş olan Kürt Ulusunun atılgan ve cesurane darbeleri altında elbette ki zor günler

geçirecekti.

Biz, daha günümüzde devam etmekte olan ve halen günlük hayatımızda heyecan uyandıran bu büyük olayın yalnız kısa bir tablosunu çizmekle yetindik.

Kürt Hareketinin Nitelikleri

Şimdi okuyucunun dikkatini önemli bazı noktalara toplayalım.

- 1- Kürt aydınları, Kürt subayları ve binlerce devrimci mücahitleri tarafından idare edilen Ararat isyanı, Kürt hareketinin sade ve katıksız bir Ulusal Bağımsızlık Hareketi olduğunu açıkça ispatlar.
- 2- Kürt devriminin Türk gericiliği ile ve dışarı sürgün edilmiş olan 150'liklerle hiçbir ilişkisi yoktur. Bu konuda Hoybun açık ve kesin bir demeçte bulunmuştur. Zaten olaylar bu gerçeği tamamıyla onaylar.
- 3- Kürt hareketi, hiçbir yabancı devletin yardımını almamıştır. Halbuki, belgeler bunun tam aksini, Türklerin Sovyetlerle Kürtlere karşı işbirliği yaptıklarını ispatlar. İranlılar da son dakikalarda Türklere yardım ettiler. Irak ve Suriye'de, İngilizler ve Fransızlar ise bu harekete düşmanca bir tavır takınarak Kürt ulusal hareketinin güneyden herhangi bir yardım elde etme olanağına engel oldular. Hoybun yayınladığı bildirimlerde bu konuda bilgi vermiştir.
- 4- Kürt hareketi daha örgütlü olarak sahneye çıktı ve askeri kabiliyeti ile uluslararası takdire layık oldu.

Kürtlerin nihai zaferi elde edememelerinin nedenleri şunlardır.

a- Türkler ve Sovyetler Kürt hareketine karşı birlikte sahneye çıkarken, Yakındoğu'daki birkaç devletin diplomatik tutumlarından faydalandılar.

b- Ararat'ın güneyindeki Kürt bölgeleri (Güney Kürdistan ve öz Kürdistan) dört aylık dönem içinde güçlü bir isyan çıkaramadılar ve bundan dolayı da töh-met altına girmiş oldular.

c- Türk ordu birliklerinin kontrolünde bulunan Dersim bütün bu savaş döneminde tarafsız kaldı.

Para ve teçizat darlığından artık bahsetmeye gerek görmüyoruz çünkü, darlıklar olmasaydı bağımsızlık ateşiyle alevlenmiş olan Kürt Ulusu şüphesiz ki mucizeler yaratabilirdi.

5- Ararat isyanı Ermeni-Kürt dostluğuna daha belirgin bir karakter ka-zandırdı. Türk basını ilk dönemde Ermenilerin bu harekete katılıştan üzerine çok şeyler yazdılar, fakat sonra yukarıdan gelen bir emirle bu konuda bir tek kelime bile bir daha yazılmadı, öyle anlaşılıyor ki bu Ermeni-Kürt bitliğinin ciddiyeti gözönüne alındığından dolayı yapılmıştır.

6- Kürt hareketi içinde İngiliz parmağı bulunduğunu iddia eden "Moskova" nın yalan ve düzmece haberlerine veya diğer taraftan da bu olaylarda "bir bolşevik" parmağının bulunduğunu tahmin eden İngiliz basınının bir kısmının iddialarına rağmen iki tarafta elle tutulur gerçekleri gösteren tarihi bir tek belge bile gösteremediler. Gerçek şudur ki, Kürtler kendi ulusal bağımsızlık devrimlerinde yapayalnız olmalarıdır. Eğer mutlaka onlara bir dost bulmak gerekiyorsa o da yalnız biricik dostları olan "Taşnak Partisi" temsilciliğindeki Ermeni Ulusudur.

7- Ararat İsyanı, Kürt sorununu önce çevredeki devletlerin gözünde ve daha sonra da bütün dünya kamuoyunda uluslararası bir soruna dönüştürdü. Uluslararası basın beş ay aralıksız olarak bu sorunla ilgilenerek (Türkler ve Sovyetler tarafından yapılan oyunlara ve tükenmeyen karşı propogandalara rağmen) Kürt ismini duymaya ve kabul etmeye, bir Kürt

Ulusunun varlığını ve O'nun bağımsızlığa kavuşma istemlerini anlamaya başladı.

Böylece uzun tarihi safhalardan geçerek, Kürt bağımsızlık hareketi son ve kesin merhalesine vardı. Hem siyasi kavram, hem örgütlenme şekli ve hem de büyük Ermeni-Kürt dostluk gerçeği ile Kürt devrimi şu anda tam doğru yolundadır. Öyle bir yol ki, bu yol her iki komşu ulusu da gelecekte kendi nihai amaçlarına vordırabilir.

Böylece uzun tarihi safhalardan geçerek, Kürt bağımsızlık hareketi son ve kesin merhalesine vardı. Hem siyasi kavram, hem örgütlenme şekli ve hem de büyük Ermeni-Kürt dostluk gerçeği ile Kürt devrimi şu anda tam doğru yolundadır. Öyle bir yol ki, bu yol her iki komşu ulusu da gelecekte kendi nihai amaçlarına vordırabilir.

Kaynak: Garo Sasuni: Kürt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kürt İlişkileri. Çevirmenler Bedros Zatoryan ve Memo Yetkin, Stockholm 1986